

Een probleemverkenning van de Nederlandse bosbouw anno 1987, met oplossingen gezien door een bosbouwer

Bijdrage aan het symposium "De plaats van de bosbouw in Nederland"

M. M. G. R. Bol

Vakgroep Bosbouwtechniek, Landbouwniversiteit Wageningen

Mijn verhaal, dames en heren, gaat onder het motto "Bosbouw: Schuim en As", met verontschuldiging aan J. Slauerhoff, auteur van de fameuze verhalenbundel onder die naam. Ik bedoel met dat motto, dat ik het ga hebben over de grenzen van de bosbouw: wat is harde kern, de as, enerzijds, wat dient behoed, verdiept; en wat bevindt zich in de marge anderzijds; ervan uitgaande dat concentratie anno 1987 nodig is, en dat daarmee niet gezegd is dat schuim zonder waarde is.

Misschien had ik beter een professionele titel kunnen verzinnen, "lumen en lignine" of, in omgekeerde volgorde, "kernhout en spint", maar dat wordt misschien te technisch voor de politici onder ons.

Ter afsluiting van deze introductie: mijn bijdrage gaat à titre personnel; ik spreek *niet* als voorzitter van de KNBV, dat zou mij teveel beperkingen opleggen.

Bosbouw: frame en franje. Hoe zat dat in het verleden? Een vluchtige schets

Bosbouw werd beschouwd als een vorm van bodemgebruik. Tot laten we zeggen ruwweg 1960 werd daar inhoud aan gegeven door ontginning en bebossing, later ook door verzorging, herbebossing of verjonging. Ontginning was aanvankelijk bijna een opdracht, een ethos: het niet-gebruiken van grond paste niet in de denkwereld van die tijd. Dat doel had te maken met *bescherming* (tegen schade), zoals verstuiving langs de kust en op de Veluwe, en/of *houtproductie*.

Daarbij toonden de bosbouwers bij ontginning en beheer zorg met betrekking tot natuurelementen en werden soms ontginning en bosaanleg uitgevoerd ter bevordering van werkgelegenheid (c.q. werkloosheidsbestrijding). De bosbouw vond plaats in een pioniersfase met veel eerste generatie bos op arme grond. De soortenkeuze was daardoor - bij beperkte bodemontwikkeling - beperkt: veel naaldhout, in het bijzonder Pinus, die zeer geschikt was voor meerdere doeleinden, waaronder mijnhout.

Bosbouw, hoewel in Nederland nog zonder traditie, kreeg op grond van het bovenstaande een zekere eigen identiteit. Het was een kleine bedrijfstak, die nogal introvert opereerde. Externe belangstelling was er weinig en die belangstelling werd ook niet uitdrukkelijk gewekt. De

bosbouw werd, afgezien van de overheid, bedreven door particulieren en organisaties die niet primair van de opbrengsten behoefden te leven, desondanks een gezond financieel beheer nastreefden, getuige ook de succesvolle inspanningen op het gebied van de arbeidsrationalisatie van de vijftiger en zestiger jaren.

Maatschappelijk gezien was de bosbouw een beperkte, gesloten wereld; financieel en qua beheer onafhankelijk. Veel (vaktechnisch) frame en weinig franje!

Het aldus opgeroepen scherpe maar betrekkelijk kleine beeld van bosbouw van bescherming en productie moge in hoofdlijnen juist zijn, we zouden de bosbouw uit die tijd onrecht doen als ook niet werd gewezen op toen al heersende opvattingen inzake brede maatschappelijke functievervulling van bos (zie de publicaties van Van SchermbEEK) en inzake gezondheid (o.a. stabiliteit) en verrijking (ontwikkeling) van bos door het benadrukken van *menging* (zoals b.v. toegepast bij bebossing in Drenthe)!

Hoe is het nu?

De periode van de late zestiger jaren tot medio 1980: de periode van onbegrensde mogelijkheden bij grote nationale welvaart, ondanks verminderde inkomsten in de bosbouw door het wegvallen van de mijnhout-sector, stagnerende houtprijzen en stijgende beheerskosten. De belangstelling voor "bosbouw" - hoewel in absolute en politieke zin nog steeds beperkt (zie o.a. het rapport *Wie is van hout?* van de Rijksuniversiteit te Utrecht) - groeit. Die groeiende belangstelling betreft echter vooral *deelaspecten* van "bosbouw", met een sterke politieke lobby, bijvoorbeeld richting "natuur", biologie, zowel specialisten als liefhebbers. Het grote "misverstand" is geboren. Bosbouw dreigt onder te sneeuwen in natuur, natuurbescherming of natuurbeheer. En bosbouw is ten dele *meer*: ze ontwikkelt en houdt bosecosystemen in stand in het algemeen ten behoeve van meerdere functies, natuur maar ook houtvoorziening en recreatie; de bosbouw integreert, ze is dynamisch richting ecosystemontwikkeling, als ook richting vervulling van maatschappelijke functies; ze is *minder* dan natuurbeheer, omdat ze zich niet primair richt op fauna en het beheer van *korte vegetatie*, maar op *bos- en boomvegetatie*

inclusief interacties met de omgeving. Ik zie het als een belangrijke taak van de KNBV deze identiteit van bosbouw - de as, het frame - richting publiek en politiek uit te dragen. De strategienota van de KNBV is daarbij een belangrijk hulpmiddel/ uitgangspunt.

De bosbouwers zelf introduceerden het begrip "multiple use" (bij het Wereldbosbouwcongres in Seattle, 1960), wat niet hetzelfde is als uitwisselbaarheid van functies en accenten. "De bosbouwers dreigen zichzelf het bos uit te jagen", stelt Beekman in zijn proefschrift uit 1987. Wel te verstaan: omdat het niet voldoende lukte specialisten en beleidsvoerders op één spoor te zetten. Het trauma Landbouw-CRM, met polarisatie naar houtakker en oerwoud. "Martelarij kan nodig zijn", schreef Multatuli, "maar moet uitzondering blijven. Indien iedereen zich liet kruisigen kwam er hout tekort" (Maarten 't Hart in NRC/Handelsblad). Het is klaarblijkelijk moeilijk de bosbouw te zien in het bestek van de tijd: in retrospectief (maatschappelijke verhoudingen, arme gronden) en in perspectief (andere maatschappelijke verhoudingen, groeiplaatsontwikkeling).

De meest aan bos gebonden functie - productie - wordt leproos, het betekent geld en menselijk ingrijpen in natuur, en belemmert ongestoorde ontwikkeling van natuurlijke processen. Productie is als - om Multatuli in zijn herdenkingsjaar opnieuw te citeren - "iemand die in zijn jeugd verliefd werd op een houtzaagmolen en lang heeft nagesukkeld aan die kwaal". De belangstelling voor het klassieke, financieel beheersbare bosbeheer daalt. Er moet in geforceerd tempo ecologisch *meer* kunnen. En het *zullen* eiken zijn, desnoods beuken! Van afstemming op een houtmarkt is nauwelijks sprake. De kennis over de afstemming van groeiplaats en boomsoort, het feit van groeiplaatsontwikkeling gaan onder druk van "ideologie" in de doofpot. Groot- of kleinschaligheid, verjongingssystemen, worden eerder doel dan middel.

De bosbouw zelf vangt de grotere belangstelling slecht op. Er is geen gebundelde politieke lobby, te weinig charisma. Geïntegreerd bosbeheer (multiple use) - noodzakelijk in een dichtbevolkt land waar grond schaars is - dreigt verloren te gaan, onder druk van "specialiteiten", accenten, ideologiën en het goede geloof. De huik gaat naar de wind!

Ook bosbouwonderwijs (universiteit) en -onderzoek gaan onder de nieuwe druk in te brede modieuze breedte, zonder verdieping van kernvraagstukken. Franje wordt belangrijk; geld (van de overheid) lijkt onbeperkt aanwezig. Gevolgen: "jurist" en "predikant" gaan in de bosbouw domineren. Een uitdagende vraag: waar is de bosbouw-loodgieter/mechaniciën gebleven, die werkelijk fundamenteel wat weet van bosbouw, van bosbodem, ontwikkeling, bosbouwkundige mogelijkheden? Het te veel ontbreken daarvan leidt tot een veelheid van experimenten, die voorbijgaat aan lange ter-

mijn bosbouwkundige inzichten. Het is verbijsterend te zien hoe modieus een lange termijn-vakgebied als bosbouw soms durft te zijn. Ik zou daarvoor naar voorbeelden van b.v. bosaanlegmethodieken kunnen verwijzen. De bosbouwidentiteit vervaagt en maakt plaats voor onzekerheid, kennis valt terug. Dat leidt ook tot onvoldoende beleidsvoorbereiding en beleid.

Nederland kent een centrale overheidsbosdienst die sinds jaren in continue "gedwongen" reorganisatie verkeert. Het particulier bos (een bron van variatie) lijdt door financiële tekorten, opgevuld door overheidssubsidiëring van de smeulende resten. Er ontstaan financiële afhankelijkheid en manco's aan de zijde van belangrijke initiatieven. Deprivatisering. Een voedend bosbouwbedrijfsleven gaat in belangrijke mate teloor.

Intussen zijn er begin 80 toch ook een aantal belangrijke ontwikkelingen. Ik noem van de zijde van de overheid het Meerjarenplan Bosbouw, van de zijde van het particulier het samenwerken in bosgroepen en het inhaken op de bosuitbreiding.

Hoe zou het moeten?

Hoe zou het vanaf 1987 verder moeten, "in de schaduw van de welvaart", die klaarblijkelijk in zwart of in grijstinten met prolongatie over ons ligt.

1 De bosbouw moet zich verheugen over de grotere maatschappelijke belangstelling en deze verder verbreden en verdiepen door de betekenis van bos en bosbouw en het functioneren van de levensgemeenschap bos duidelijk(er) over te brengen naar politiek en publiek. Kortom: de bosbouw, ook de KNBV, moet de boer op! Er moet sterker extern worden geopereerd. Dat vraagt wel, dat je intern ook sterk bent.

In de bosbouw moet de multi-functionaliteit van bossen nog veel sterker worden benadrukt. Het multiple use bos heeft zeker de (massa-)recreant zeer veel te bieden. De begripsafstemming bosbouw-natuur, waarop ik eerder inging, dient voorts de aandacht te krijgen. Dat kan mijns inziens met succes gebeuren als het begrip multifunctioneel bosbeheer, ook op dezelfde locatie, inhoudelijk - bosbouwkundig - vanuit overwegingen van productie en natuurinstandhouding/ontwikkeling - beter wordt ingevuld, meer inhoud krijgt; dat zal zeker kritisch nadenken en onderzoek vergen. Daarmee zou tevens de nu bestaande heilloze polarisatie - uiterst nadelig voor bosbouw en natuur - kunnen worden overbrugd, wantrouwen weggenomen. Er ligt een wereld van mogelijkheden tussen dennenakker en oerwoud. Een late kans. We moeten, in het algemeen gesproken, af van het onmiddellijk etiketteren, oormerken van bosdoeltypen met al of niet geaccentueerde bosfuncties. Ik heb overigens de indruk dat lokale praktijkervaring aan die bos-

bouwkundige invulling van multifunctioneel bosbeheer belangrijke bijdragen kan leveren; het schort wellicht vooral aan theorievorming en reproduceerbaarheid. Het begrip multifunctionaliteit zal ook moeten worden ontwikkeld in de relatie bosbouw-landbouw, bij bebossing van uit productie tenemen landbouwgrond.

2 De verbreding en verdieping van belangstelling voor bos en bosbouw zou kunnen worden bereikt door een gericht en gecoördineerd optreden van betreffende bosbouwinstellingen o.a.:

- door samenwerking op het gebied van public relations in algemene zin (zie ook 1); in de eerder genoemde publikatie "Wie is van hout" worden informatie-manco's aangegeven;

- specifiek door vertaling en uitwerking van het Meerjarenplan Bosbouw, multi-functionaliteit! Voor bosbouw en politiek zijn de benodigde financiële middelen in de komende begrotingsjaren voor het tot standkomen van de doelen van het Meerjarenplan en het perspectief van de bosbouw beschreven in een recente NEI/LEI publikatie ("Een verkenning met betrekking tot de economische problematiek van de Nederlandse bosbouw"), belangrijk issues;

- door samenwerking bij de uitgave van een professioneel geredigeerde bosbouw-periodiek, gericht op een grotere, ook externe lezerskring.

De Koninklijke Nederlandse Bosbouw Vereniging zou op deze terreinen initieënd en bindend kunnen werken.

3 De bosbouw moet, ter realisering van 1 en 2, zijn identiteit hervinden, intern sterker opereren (zie ook 4). Daarvoor is ook een sterke nationale bosdienst, publiek- en privaatrechtelijk, nodig. Die dienst(en) moeten organisatorisch, bestuurlijk sterk en ook bosbouwkundig deskundig zijn en geen speelbal, door veelvuldige reorganisaties. Ook de relatie tot het bosbouw-bedrijfsleven dient zodanig te worden uitgebouwd, dat deze - daarbij tevens een bosbouwkundig en bedrijfskundig stimulerend subsidiebeleid, en de privatisering betrekkend - zijn initieërende en ontwikkelende bijdragen kan hêrnemen. Financiële onafhankelijkheid dient - zoveel mogelijk - te worden herwonnen. Bosbouw moet financieel beheersbaar blijven. Bosbouw - in volle breedte - moet terzake van planning, beheer en uitvoering op kwalitatief hoogwaardig niveau, met behulp van adequate moderne technieken (informatievoorziening, bedrijfskundig, operationeel) en kostenbewust worden uitgevoerd. Inspanningen op dit vlak dienen verder te worden verhoogd. We moeten geen imago: "bosbouwers, lemningen op weg naar Den Haag" creëren.

4 De bosbouw moet zich concentreren op kerntaken en de kennis daarvan (onderwijs, onderzoek) verdiepen. Belangrijke verbindingen met andere wetenschapsge-

bieden zoals bedrijfskunde, informatica, besliskunde dienen daarbij te worden uitgebouwd, andere kunnen worden beperkt. Bosbouw moet een "harder" vak worden, meer kennis, minder geloof. Met een variatie op Meester Pennewip: Het is après-tout niet verboden dat een bosbouwer verzen maakt, maar het hoeft niet in zijn opleiding. Bosbouw dient aldus zich niet in isolement te begeven. Bij bosbeleid en -beheer zal benodigde *andere* expertise bijvoorbeeld via PAO-onderwijs-bosbouw of/en via niet-bosbouwopleidingen kunnen worden aangetrokken. De bosbouwopleiding kan, bij beperkte studieduur, niet oeverloos breed zijn. De resultaten van het eerste fase universitaire onderwijs blijken in het algemeen, volgens een rapport van Amsterdam/Twente, niet aan de verwachtingen te voldoen. Smijt daar nog een "Selectieve krimp en groei" bezuinigingsoperatie overheen, en waakzaamheid is geboden. Pas afgestudeerde bosbouwers uit Wageningen zouden een gerichte en begeleide praktijkervaring zeer goed kunnen gebruiken, alvorens in beleidsvoorbereidende rollen te functioneren (verg. b.v. het systeem bij de bosoverheidsdiensten in Duitsland). In de opleiding is meer "vaktechnisch frame" nodig. Er zal duidelijker moeten worden gekozen, in een vroeger stadium van de studie. Het beeld van bosbouw moet daarom ook al in een eerder stadium - richting VWO - scherper worden omlijnd. Bosbouw is niet identiek aan biologie, natuurbescherming, landschapsbouw, landinrichting etc., moet daar wel bosbouwexpertise inbrengen. De bosbouwkern moet wel zo massief zijn, dat ze herkenbaar is en, met inbegrip van externe relaties, zelfstandig kan functioneren. De kern zou in ieder geval de ontwikkeling van bosesystemen en de rol die boomsoorten daarin spelen, de invloed van externe factoren op gedrag en groei van bomen en hun interne eigenschappen, de sociaal-technisch-economische aspecten van bosbouw moeten omvatten, in samenhang met maatschappelijke behoeften aan bos en zijn producten, in samenhang met de bedrijfskolom bosbouw.

5 Het is van groot belang, dat er voor het bosbouwkundig onderzoek een centraal instituut is (tevens centraal aanspreekpunt), waar de onderzoekprogramma's, aansluitend op in 4 vermelde kerntaken, geïntegreerd worden opgezet en uitgevoerd, gericht op geïntegreerd bosbeheer.

Samenvattend

Bosbouw moet zich intern sterker profileren, groeperen, kennis verdiepen, daardoor zijn plaats duidelijker bepalen. Dat betekent kiezen voor *zwaartepunten* (ik gaf enige aan: bosesystemen en de dynamiek daarvan, maar ook technisch-bedrijfskundige know-how), dat betekent *afstemmen* (bosbouw-natuur; bosbouw-land-

bouw) en *overbruggen* (produktiefunctie-natuurfunctie), inhoud geven aan het begrip multi-functioneel bosbeheer. *Extern* moet er duidelijk en alert, op professionele wijze, worden gereageerd, richting politiek en publiek, en dat vraagt in onze betrekkelijk kleine groene wereld om *samenwerking* terzake van doelen en financiering.

U denkt wellicht, dat daarvoor enige wonderen moe-

ten worden opgeroepen, op zijn minst enige tricks worden opgevoerd? Wat mij betreft. U kent het verhaal van de bosarbeider, die met één enkele ademtocht zijn handen verwarmde, tegelijk de pap deed afkoelen? In eerste instantie klinkt het vreemd, moeilijk, maar het kan!

Ik twijfel er niet aan of de KNBV is bereid in bedoelde zin initiatieven te nemen, bijdragen te geven.